

LOCUL ȘI ROLUL ORAȘULUI PITEȘTI ÎN CONTEXTUL PRODUCȚIEI MEȘTEȘUGĂREȘTI URBANE DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN EVUL MEDIU

ȘT. OLTEANU

Orașul Pitești, unul dintre cele mai vechi orașe ale Țării Românești (prima mențiune documentară datînd din 1385)¹, este singurul oraș din zona dintre Olt și Dimbovița a cărui economie a înregistrat în decursul evului mediu o continuă ascensiune, ajungînd în pragul epocii moderne unul dintre primele orașe ale Țării Românești. Dacă vechi orașe precum Argeș și Cîmpulung, primele reședințe domnești de la sud de Carpați, au cunoscut în cursul evului mediu o epocă de involuție, mai cu seamă după statornicirea reședinței voivodale în alte orașe ca Tirgoviște sau București în secolul al XV-lea, economia orașului Pitești a înregistrat o permanentă ascensiune revenindu-i un important rol în cadrul înnoirilor petrecute în societatea românească de la sfîrșitul evului mediu. Cercetările îndelungate pe care le-am întreprins asupra istoriei producției meșteșugărești medievale² ne-au dat posibilitatea să precizăm în cadrul prezentului studiu, locul pe care producția meșteșugărească piteșteană l-a ocupat în decursul evului mediu, atît sub aspectul gradului de intensitate a procesului de specializare cît și sub acela al volumului producției; și totodată, rolul Piteștilor în procesul novator de la sud de Carpați care avea să ducă la apariția unor noi relații de producție. Din acest punct de vedere, istoria orașului Pitești se circumscrie în cadrul a trei mari etape: prima etapă o constituie secolele XIV—XVI; a doua corespunde secolului al XVII-lea și primei jumătăți a secolului următor; a treia coincide cu sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.

¹ Relația lui Peter Sparnau și Ulrich von Tennstädt, în *Călători străini despre țările române*, vol. I, București, 1968, p. 19—20; Șt. Olteanu, *Cercetări cu privire la geneza orașelor medievale din Țara Românească*, în Studii, 1963, nr. 6, p. 1279.

² Ne referim la rezultatele obținute în această privință, publicate în lucrarea *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București, 1969; datele prezentate în lucrare vor forma baza documentară a constatărilor și observațiilor pe care le vom face în prezentul studiu.

Pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea, așezarea omenească de la Pitești, deși are caracter urban, nu se evidențiază, potrivit documentelor de care dispunem, printr-o economie urbană deosebită. Producția meșteșugărească este slab oglindită în documente, reducîndu-se la ramurile de producție de bază fără să constatăm un sensibil proces de specializare. În această vreme, locul frunțaș în ierarhia orașelor dintre Olt și Dimbovița continuă să-l dețină vechile capitale ale Țării Românești : Argeșul și Cîmpulungul cu aproape 10 categorii de meșteșuguri specializate, situîndu-se în imediata apropiere a Bucureștilor și Tîrgoviștei (orașe-reședință începînd de la sfîrșitul secolului al XIV-lea). Orașul Pitești n-ajunsesese încă la o viață economică matură în adevăratul înțeles al cuvîntului. Precum se știe la începutul secolului al XVI-lea, în Pitești se construiesc curți domnești de unde se emit acte de cancelarie³, fapt care a influențat, fără îndoială, dezvoltarea economiei piteștene în sectorul ei principal : cel al producției meșteșugărești și al schimbului de mărfuri ; dar cu toate acestea nivelul producției continuă să fie scăzut în raport cu cel al orașelor frunțașe : București, Tîrgoviște, Argeș, Tîrgșor. Tradiția celor două vechi orașe capitale din apropiere (Argeș, Cîmpulung) ca și vicisitudinile istorice concretizate în instaurarea dominației otomane au constituit cauzele pentru care economia orașului Pitești s-a găsit multă vreme într-o stare latentă.

Secolul al XVII-lea și prima jumătate a secolului al XVIII-lea au reprezentat pentru istoria Țării Românești în condițiile confruntărilor politico-militare dintre imperiul otoman și cel habsburgic și chiar ale instaurării regimului turco-sanariot, o epocă de oarecari tendințe de înnoiri social-economice. Criza politică otomană declanșată la sfîrșitul secolului al XVI-lea și agravată de răscoala anti-otomană din vremea lui Mihai Viteazul a dus la o relativă independență a Țării Românești în raport cu situația anterioară, sarcinile materiale față de Poarta otomană fiind sensibil ușurate. Această nouă stare de lucruri a imprimat secolului al XVII-lea pecetea unei epoci de evidentă refacere a economiei țărilor române în general. Cea mai sensibilă la această nouă situație s-a arătat a fi producția meșteșugărească, mai cu seamă cea urbană. Documentele înregistrează o creștere apreciabilă a procesului de specializare ajungînd la București, de pildă, la peste 80 categorii de meșteșugari, sau la peste 50 la Tîrgoviște.

O situație spectaculară se constată la Pitești unde sînt menționate în vremea amintită circa 20 categorii de meșteșugari, ceea ce înseamnă o creștere de aproape 10 ori față de epoca precedentă. Cîmpulungul înregistrează și el o creștere vizibilă (un număr de 14 categorii de meșteșugari în total), dar nu-l va mai putea egala niciodată pe confratele său de la sud. În schimb Argeșul prezintă o situație staționară, prevestitoare a unei epoci de decădere ce se va produce în etapa imediat următoare. Această ordine de mărime cu Piteștii în fruntea orașelor dintre Olt și Dimbovița nu va mai fi schimbată, în timp ce Argeșul, mai cu seamă, va involua sau în cel mai bun caz va înregistra o situație staționară. Piteștii vor evolua continuu ajungînd unul din orașele de primă mîna ale Țării Românești alături de București, Tîrgoviște și Craiova, aceasta

³ Doc. priv. ist. Rom. veac. XVI, B., vol. I, p. 132, 145.

fiind și ordinea de mărime observată la sfârșitul secolului al XVII-lea și la începutul secolului următor.

Ca volum, producția meșteșugărească nu poate fi apreciată cu exactitate nici în această etapă. Există însă, acum, comparativ cu epoca precedentă, oarecare posibilități de estimare cantitativă a producției, care confirmă raportul de directă proporționalitate existent între ritmul de specializare și volumul producției: unui număr sporit de categorii de meșteșugari (care presupun, totodată, un număr important de meșteșugari) îi corespunde un volum sporit de produse și invers. În orașul Pitești existau în cursul secolului al XVII-lea și în prima jumătate a secolului următor, străzi (uliți) și cartiere (mahalale) întregi populate de meșteșugari în diferite ramuri de producție grupate pe specialități, uliți care purtau denumirea meșteșugului practicat. Organizarea în bresle, numărul însemnat al piețelor sau locurilor de schimb din cadrul orașului unde meșteșugarii, posesori ai prăvăliilor, dughenelor, pivnițelor, își desfășeau adeseori singuri produsele realizate de ei înșiși reflectă ponderea însemnată a producției meșteșugărești destinate pieții în raport cu cea efectuată la comanda consumatorului; reflectă, prin urmare, volumul însemnat al producției globale realizate de meșterii piteșteni.

A doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului următor sînt considerate în istoriografia noastră din ultimii 20 de ani drept epoca în care formele embrionare ale viitoarei orînduirii, manifestate pe alocuri în sfera economiei încă din veacurile anterioare, încep să se afirme cu o tot mai multă vigoare, tinzînd să spargă vechiul cadru în care evoluaseră pînă atunci. În cele ce urmează vom încerca să prezentăm situația producției meșteșugărești piteștene pentru a-i putea, eventual, fixa locul și rolul ei în procesul de înnoire a societății românești din acea vreme. Spre deosebire de etapele precedente, avem acum mai mari posibilități de apreciere a producției urbane din Pitești; avem, în primul rînd, materiale statistice din prima jumătate a secolului al XIX-lea mai cu seamă, precum evidența statistică din 1810 (statistica iznafirilor Țării Românești), catagrafiile din 1831—1832 și 1850, evidența patentarilor din 1835. Deși nici aceste materiale nu prezintă situația existentă riguros exactă, totuși ele ne furnizează date mult mai aproape de realitate decît oricare altă încercare a noastră de evaluare în această privință.

Potrivit datelor din evidențele evocate, la Pitești se constată un ritm susținut de specializare în ramurile meșteșugărești de bază, ajungînd la un total de peste 30 categorii. În contextul dezvoltării urbane din Țara Românească, Piteștii continuă să dețină un loc fruntaș imediat după București, Craiova și Ploiești, sporindu-și continuu puterea economică. Se observă depășirea orașului Tîrgoviște care înregistrează o scădere a producției urbane explicată prin dezvoltarea unor noi centre oărășenești pe aceeași rută comercială care au absorbit o mare parte din activitatea economică a vechei capitale a Țării Românești; totodată, ascensiunea rapidă a Ploieștilor în grupul orașelor fruntașe. Celelalte două orașe din zonă, Argeșul și Cîmpulungul, nu mai pot emite pretenții la locuri fruntașe. Ele se situează într-un grup de orașe ca Rîmnicul Vilcea, Buzău, Caracal, Mizil, care sînt departe de a înregistra în viitorul apropiat ridici spectaculare.

Ce se poate spune despre volumul producției meșteșugărești din orașul Pitești din etapa la care ne-am referit ?

Datele furnizate de catagrafii confirmă odată mai mult raportul direct proporțional dintre procesul de specializare și volumul producției. Acolo unde s-au înregistrat cele mai multe categorii specializate de meșteșugari, se constată și cel mai mare număr de lucrători pe ramură, criteriu sigur de apreciere a cantității produselor realizate. Vom lua spre exemplificare datele furnizate de catagrafiile pomenite, în ramurile de producție cele mai solicitate.

În domeniul prelucrării pieilor, de pildă, potrivit catagrafiei din epoca regulamentară, se constată un număr de 15 tăbăcari, 12 cojocari, 63 cizmari, care înseamnă tot atâtea unități de producție, comparativ cu 76 cojocari, 10 curelari, 13 cavafi, 116 cizmari la Ploiești și 55 tăbăcari, peste 150 cojocari, 134 cizmari la Craiova, orașe apropiate ca dezvoltare. Cu Bucureștii nu putem face o asemenea comparație, întrucât el se află cu mult înaintea orașelor amintite, fiind vorba de sute de unități de producție.

În sfera țesătoriei și prelucrării țesăturilor sînt înregistrate la Pitești 18 boiangii, 24 abagii, 38 croitori față de 43 boiangii, 29 abagii, 94 croitori la Craiova și 23 boiangi, 107 abagi, 113 croitori la Ploiești.

În construcții se constată la Pitești 7 timplari și 6 dulgheri față de 10 dulgheri și 6 timplari, 10 zidari la Craiova și 13 zidari, 7 dogari, 51 dulgheri la Ploiești.

În industria alimentară sînt menționați la Pitești 13 brutari față de 34 la Craiova și 10 brutari la Ploiești.

Din aceste cîteva situații comparative iese în evidență o apropiere ca nivel și volum al producției piteștene față de volumul producției meșteșugărești din Ploiești și Craiova, care prezintă o ușoară superioritate, excluzînd, bineînțeles, Bucureștii. Așadar, orașul Pitești se afla în pragul epocii moderne în grupul orașelor fruntașe din Țara Românească, apropiat ca putere economică de cele două orașe Craiova și Ploiești, considerate ca cele mai dezvoltate orașe din Țara Românească, în afară de orașul capitală. Raportat la zona dintre Olt și Dimbovița, orașul Pitești trecea cel mai dezvoltat oraș din regiune, lăsînd mult în urmă orașe ca Argeș și Cîmpulung. Deci, în cadrul economiei urbane din Țara Românească, producția meșteșugărească a orașului Pitești, alături de cea din orașe ca București, Craiova și Ploiești în primul rînd, era cea mai în măsură să dezvolte embrioanele novatoare de care pomeneau și să fecundeze în același timp noi categorii economice specifice viitoarei orînduirii.

Care au fost elementele noiitoare din cadrul economiei urbane a grupului de orașe pomenite (între care și Pitești) și ce pondere au avut ele în contextul înoirilor din Țara Românească în așa numita epocă de destrămare a feudalismului și de apariție a relațiilor capitaliste ?

Cadrul general în care au început să se contureze, să se dezvolte categoriile economice ale noii orînduirii l-au constituit, la orașe, predominarea producției destinate pieții, desprinderea, parțială și chiar totală în unele ramuri, de îndeletnicirile agrare a unui număr tot mai mare de meșteșugari, creșterea sensibilă a rolului intermediarului. Un rol deosebit a revenit capitalului comercial și cămătăresc angajate în domeniul

producției meșteșugărești, care au dezvoltat vechile forme economice pînă la modificarea conținutului lor. Plasarea apreciabilă a capitalului comercial în producția meșteșugărească, mergînd pînă la arendarea unor întregi ramuri meșteșugărești urbane, a dus, pe plan economic, la transformarea micului atelier într-o adevărată întreprindere cu un număr sporit de meșteri care lucrau pentru patronul lor.

În cele mai multe cazuri însă, acest lucru nu s-a materializat prin concentrarea lucrătorilor într-un anume atelier, ci s-a preferat sistemul muncii la domiciliul fiecărui meșteșugar a materiei prime repartizate de reprezentantul capitalului comercial. Acest stadiu al cooperăției simple a fost chiar depășit prin apariția producției manufacturiere în cadrul orașelor, într-o serie de ramuri meșteșugărești importante. Dacă din punctul de vedere economic acțiunea capitalului comercial se afla la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului următor în plin proces de dezvoltare a micii producții de mărfuri, pe plan social aceste fenomene au dus la agravarea contradicțiilor între diferitele pături sociale. În special între reprezentanții capitalului comercial și micii meșteșugari.

Care a fost ponderea acestor fenomene în cadrul economiei urbane ?

Dacă calitativ ele își făcuseră apariția anunțînd schimbări de structură, cantitativ însă nu reușiseră să acopere o mai mare arie geografică, înscriindu-se în principal în cadrul economiei celor mai dezvoltate centre urbane, Bucureștii deținînd primul loc. Însă, așa cum am văzut, doar în cîteva orașe producția meșteșugărească ajunsese la un înalt nivel de specializare în măsură să genereze categoriile economice mai sus discutate. Dominația economică și politică otomană, concurența mărfurilor străine chiar pe piața internă au stînjenit procesul de maturizare a economiei urbane, favorizînd menținerea vechilor practici meșteșugărești. Dar cu toată ponderea mică a fenomenelor novatoare în raport cu vechea stare de lucruri din cadrul întregii economii, prezența și manifestarea lor activă în sfera economiei urbane, chiar numai în cele cîteva orașe mai dezvoltate, printre care și Piteștii, produsese serioase breșe în cadrul strîmt al vechii economii medievale ; ele aveau să se adîncească rapid, mai cu seamă în prima parte a secolului al XIX-lea, odată cu creșterea vertiginoasă a procesului de specializare a producției înregistrat în grupul orașelor fruntașe, lăsînd cale liberă procesului de înnoire economică și socială.

Comunicare prezentată la cea de a II-a Sesiune științifică de comunicări a Muzeului județean Argeș — Pitești 24—25 mai 1971.

